

Tulostoma kotlabae

Grå stjälskröksvamp

Storsvampar, Basidiesvampar

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Starkt hotad (EN)
B2ab(iii); C2a(i)

Klass: Agaricomycetes, **Ordning:** Agaricales, **Familj:** Agaricaceae, **Släkte:** Tulostoma (stjälskröksvampar), **Art:** Tulostoma kotlabae - grå stjälskröksvamp Pouzar **Synonymer:**

Kännetecken

En röksvamp med en rund, skaftad rökboll som är 5–10 mm i diameter och blekt grå till nästan vit. Hos mycket unga exemplar täcks rökbollen av ett tunt, vitaktigt hyfskikt (exoperidium) som väver in sand och förnapartiklar. Detta skikt vittrar bort snabbt och exponerar rökbollens gråvita, släta yta (endoperidium). Ofta syns rester av exoperidiet vid rökbollens nedre del i form av en sandbemängd krage. I toppen av rökbollen finns en tublik, något utdragen distinkt mynningspor. Till skillnad från närstående arter, har grå stjälskröksvamp ingen avvikande färg på zonen runt mynningen. Foten är smal, 2–6 cm lång, slät eller svagt längstrådig och blekt ockrafärgad till gråvit. Sporerna är rundade, 3,5–4,5 µm, svagt vårtiga. I den mogna spormassan finns kapillitetrådar som saknar vidhängande kristaller och har septa som endast är svagt vidgade, ibland ensidigt.

Arten påminner mycket om sin nära släkting stjälskröksvamp *Tulostoma brumale*. De kan dock lätt skiljas åt redan i fält, genom att grå stjälskröksvamp saknar stjälskröksvampens bruna ringzon kring mynningsporen och har en mycket blek, grå till vitaktig fot. I mikroskopet skiljer de sig i spor- och kapillitiekarakterer. Grå stjälskröksvamp ingår i ett komplex av närstående, i huvudsak obeskrivna arter (Jeppson et al. 2017). De nord- och västeuropeiska fynden har dock visat sig enhetliga och överensstämmer med typmaterialet av *T. kotlabae*. Många fynd som rapporterats som *T. kotlabae* från torra, sandiga marker i centrala Europa och Medelhavsområdet har med hjälp av molekylära undersökningar visat sig ingå i detta komplex men överensstämmer i inte med typmaterialet för grå stjälskröksvamp och är alltså inte identiska med vår art.

Utbredning och status

Arten är känd från södra Sverige, främst östra Skåne och Öland (Nitare 1988, Andersson & Gunnarsson 2016). Därutöver finns förekomster på Gotland (inklusive Gotska Sandön), i södra Skåne och på ett par lokaler på Västkusten (Halland och Bohuslän; Jeppson 1989, Hederås 2008). Den svenska utbredningen omfattar ca 45 lokaler, varav ca 15 vardera i Skåne och på Öland, och ca 10 på Gotland. Arten uppträder ofta med ett fåtal individer per lokal, men har på några större lokaler under goda svampår visat sig ha mycket rika förekomster (bland annat vid Nyby orde på Öland och Kilesandsbukten på Syd-Koster i Bohuslän). Arten är även funnen i dynvegetation på norra Jylland i Danmark. I övrigt saknas den i de nordiska länderna men är funnen i sanddyner vid östersjökusten i Litauen och Tyskland. Den är likaså vitt spridd i sanddynsvegetationen längs Atlantkusten (Nederländerna, Frankrike) och i torra och varma inlandslokaler i Polen, Slovakien, Tjeckien och Tyskland. Säkerställda fynd utanför Europa saknas.

Ekologi

Nedbrytare som främst förekommer i sandstäpp eller sandstäppsartad vegetation med glest fältskikt och öppna sandblottor på starkt kalkhaltig mark. Den uppträder också i strandnära sanddynsområden och sandfält, i den s.k. ”gröna dynvegetationen”. Arten gynnas av ett visst markslitage (t ex tramp) och kräver att omgivande vegetation är låg och inte helt marktäckande. Den är kalk- och värmeälskande.

Hot

Förekommer i exklusiva öppna och sandiga miljöer som i många fall hotas av igenväxning till följd av upphörande eller minskande bete. Urlakning av övre markskikt som leder till surare hed där stäppvegetationen ersätts med ljung, utgör ytterligare hot. Arealen sandstäpp rapporteras ha minskat kraftigt i landet under lång tid. Som störst antas arealen ha varit under 1600-talet (Rosquist 2017). Under slutet av 1900-talet noterades en kraftig minskning (Danielsson 1996, Tyler 2003). Minskningen är fortgående och biotopen omfattar i Sverige idag endast ca 56 ha (Rosquist 2017). Denna långvariga minskning kan antas ha påverkat populationen negativt, framför allt i Skåne och på Öland. Drygt hälften av artens lokaler är belägna i naturreservat/nationalpark och/eller omfattas av Natura 2000. På Öland är flertalet lokaler utan skydd.

Åtgärder

Arten är beroende av öppna sandmarker utan slutet växttäckte. Dess kända lokaler behöver säkerställas och skötas så att vegetationen inte ändrar karaktär och befintliga skötselplaner behöver följas upp. Flera öländska kustlokaler (t ex Nyby orde och Dödevi strandmarker) behöver skyddas och skötselplaner som tar hänsyn till artens behov av öppna marker med visst markslitage behöver upprättas. På de halländska lokalerna är det viktigt att de i ett längre perspektiv inte växer igen med vresros eller spolieras av omfattande tångupplag. Det slitage badgäster åstadkommer är sannolikt gynnsamt för arten.

Litteratur

Andersson, U., Gunnarsson, T. 2016. Stjälkröksvampar i Sverige. *Svensk Botanisk Tidskrift* 110(1): 16-23.

Danielsson S. 1996. Inventering av sandstäpp på Öland 1995. Länsstyrelsen i Kalmar län. Meddelande 1996: 1.

Jeppson, M. 1989. Svampar på Koster. Senhöstsvampar på sandmarker. *Jordstjärnan* 10(2): 12-28.

Jeppson, M., Altés, A., Moreno, G., Nilsson, R.H., Loarce, Y., de Bustos, A, Larsson, E. 2017. Unexpected high species diversity among European stalked puffballs – a contribution to the phylogeny and taxonomy of the genus *Tulostoma* (Agaricales). *Mycokokeys* 21: 33-88. doi: 10.3897/mycokeys.21.12176

Hederås, G. 2008. Laholmsbukten - inte bara badparadis. En smal kuststräcka med sex rödlistade buksvampar. *Svensk Mykologisk Tidskrift* 29(2): 2-15.

Nitare, J. 1988. Stjälkröksvampen *Tulostoma kotlabae* i Sverige. *Jordstjärnan* 9(2): 7-10.

Rosquist G. 2017. Åtgärdsprogram för sandstäpp 2015-2019. Naturvårdsverket. Rapport 6676.

Tyler T. 2003. Sandstäppens status vårvintern 2003. *Botaniska Notiser* 136(4): 1-22.

Författare

Mikael Jeppson 2018.